

1842

1863

Impact

Professors, Graduates, Projects

Institution

Institutional Development, Educational Program, Facilities

Students

Work, Organizations, Activities

Bouwkunde als Wetenschap, 1842–1863

The founding of the Koninklijke Academie (Royal Academy) in Delft in 1842 is the start of the first civil engineering school in the Netherlands. In the four-year program it offers a major in building engineering ('ingepast bouwkunde'), architectural design ('bouwontwerpende bouwkunde') and mechanical design ('mechanische bouwkunde'). A minor might be in civil law, which is a 'minor' and a profession. The partnership 'Rijks van Ouden' is appointed to teach drawing. The Royal Academy is housed at Oude Delft 301, its former 'bouwkunde' has a group of meeting rooms. Until 1842 most engineers were trained within a military regime at the Royal Military Academy in Breda. In Delft, the students emphasize their newly won independence by founding a student union, the Delft Student Corps, and organizing their own 'bouwkunde' projects.

Reactions from the architectural profession are critical regarding the engineering school's design education. In Delft, the architects, the artists are formed, but the engineers and architects are not. They have no knowledge of building, and the Delft Society for the Advancement of Technology, for their graduates become industrial architects.

Bouwkunde in Delft: een chronologie 1842–2000

Aart Oxenaar, Jesse Verdoes

Bouwkunde in Delft: Een chronologie geeft aan de hand van memorabilia een overzicht van de geschiedenis van het architectuuronderwijs aan de TU Delft en haar voorgangers. Objecten en beelden representeren belangrijke aspecten van de institutionele en onderwijskundige ontwikkelingen in de geschiedenis van de faculteit Bouwkunde en laten het werk en de impact zien van studenten, hoogle-raren en andere stafleden vanaf het begin van het architectuuronderwijs in 1843 tot aan de introductie van de bachelor-masterstructuur rond 2000.

Het is geen complete geschiedenis, maar een geïllustreerde chronologie, een tijdlijn, open voor toevoegingen. Belangrijke veranderingen in de geschiedenis van Bouwkunde – institutioneel, onderwijskundig of anderszins – verdelen de tijdlijn in zes periodes, ieder met een korte introductie. Bijschriften positioneren de objecten en beelden in het verhaal.

De oorspronkelijke presentatie is te zien in het Bouwkunde-gebouw op de wand tegenover de stoelencollectie en is ongeveer twintig meter lang en drie meter hoog. De tentoonstelling was een initiatief van prof. Ir. Dick van Gameren, decaan van de faculteit Bouwkunde van de TU Delft. Concept, onderzoek en tekst zijn van dr. Aart Oxenaar, geassisteerd door ir. Jesse Verdoes. Het tentoonstellingsontwerp en de productie zijn van de hand van Jesse Verdoes, uitgaande van een eerste schets van ir. Rohan Varma. Vele (oud-)studenten en medewerkers van Bouwkunde hebben input en commentaar geleverd, zowel tijdens het onderzoek als tijdens de productie van de tijdlijn.

Deze publicatie toont de fotografische weergave van de tijdlijn, ter plekke opgenomen door fotograaf Johannes Schwartz, gevolgd door de inleidende teksten per periode en de betreffende bijschriften, geordend volgens de drie gekleurde banen waaruit de tijdlijn is opgebouwd: boven de impact van Bouwkunde buiten de school, in het midden de institutionele ontwikkeling van de opleiding, en onder het studiewerk en andere activiteiten van studenten.

Bouwkunde in Delft: a chronology 1842–2000

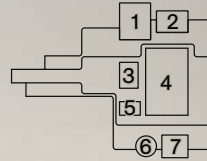
Aart Oxenaar, Jesse Verdoes

Bouwkunde in Delft: a chronology presents an overview by way of memorabilia of the history of architectural education at the TU Delft and its predecessors. Objects and images represent major aspects of the institutional and educational developments in the history of Bouwkunde and show the work of students, professors and staff members and its impact from the beginnings of architectural education in 1843 until the introduction of the Bachelor-Master structure around 2000.

It is not a complete history, but an illustrated chronology, a timeline open for additions. Major changes in the history of Bouwkunde—institutional, educational or otherwise—divide the timeline in six periods, each with a short introduction. Captions position the images in the story. In due time QR-codes will be added that give access to additional information, but also enable each viewer to add to the story.

The original presentation is shown on a wall in the Faculty building, measuring 'live' about twenty meters in length, three meters in height. The exhibition was initiated by Prof. Ir. Dick van Gameren, dean of the TU Delft faculty of architecture. Concept, research and texts were done by Dr. Aart Oxenaar, assisted by Ir. Jesse Verdoes. Exhibition design and production were done by Ir. Jesse Verdoes, elaborating on a first sketch by Ir. Rohan Varma. A large number of (former) students and staff members from Bouwkunde gave input and comments, both during the research and while the timeline was in production.

This publication shows the photographic representation of the timeline, captured on-site by photographer Johannes Schwartz, followed by the introductory texts for each period and the corresponding captions, arranged according to the colored bands that make up the timeline: above the impact of Bouwkunde outside the school, in the middle the institutional development of the program, and below the study work and other activities of students.

1842

1863

Impact

Professors, Graduates, Projects

Institution

Institutional Development, Educational Program, Facilities

Students

Work, Organizations, Activities

Background as a church, 1841-1842

The founding of the Technical School of Architecture in Berlin is a result of the first and important step in the development of the first and present form of the building design profession in Berlin. The first step was the founding of the first architectural school in Berlin, which is a result of the first step in the development of the first architectural school in Berlin. The first step was the founding of the first architectural school in Berlin, which is a result of the first step in the development of the first architectural school in Berlin.

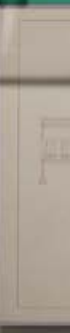
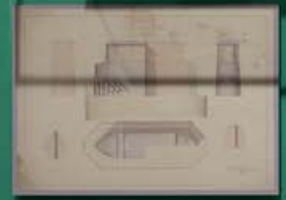
Background from the architectural school as a result of the first step in the development of the first architectural school in Berlin. The first step was the founding of the first architectural school in Berlin, which is a result of the first step in the development of the first architectural school in Berlin.

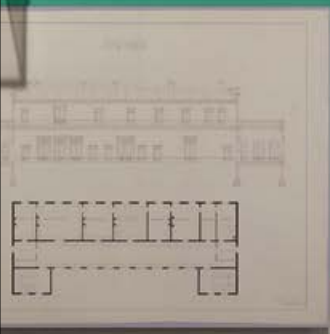
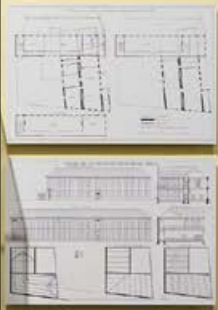
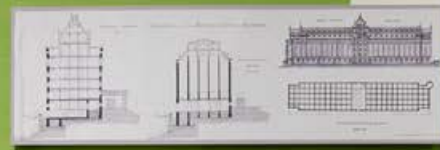
Background as a school, 1863-1864

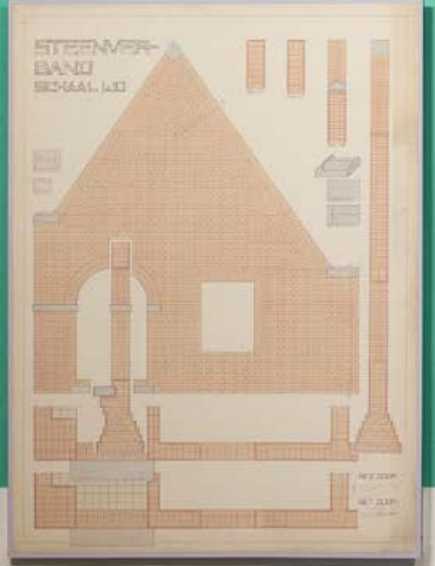
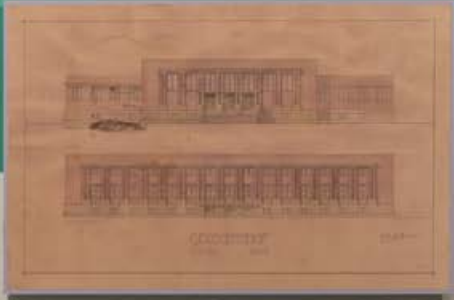
With the founding of the Technical School of Architecture in Berlin, the first step in the development of the first architectural school in Berlin was taken. The first step was the founding of the first architectural school in Berlin, which is a result of the first step in the development of the first architectural school in Berlin.

Background from the architectural school as a result of the first step in the development of the first architectural school in Berlin. The first step was the founding of the first architectural school in Berlin, which is a result of the first step in the development of the first architectural school in Berlin.

1	2	3	4	5	6	7
8	9	11	19	13	14	15
	10	12	20			
17	18	21	22	23	16	

[illegible]

1	
2	3
4	5 6
7	8
	9

1940

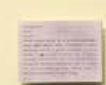
194

During the period of the 1940s, the city of...

The city of...

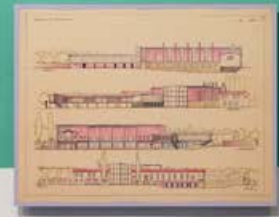
The city of...

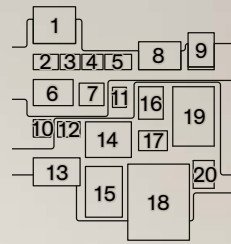
During the period of the 1940s, the city of...

The city of...

The city of...

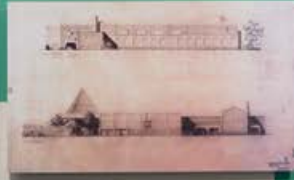
Periode / Period V

1945

Midwintertijd 1945-1946

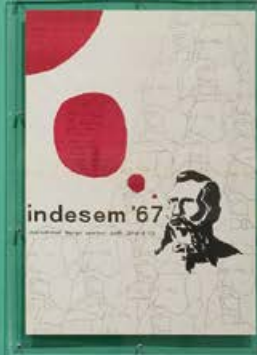
After the war, a group of architects in Delft, including H. van der Grinten, J. van der Grinten, and J. van der Grinten, founded the 'De Delftse School' in 1945. The school was a reaction to the 'De Stijl' movement and the 'De Nieuwe Delft' movement. The school was founded in 1945 and was active until 1946. The school was founded in 1945 and was active until 1946. The school was founded in 1945 and was active until 1946.

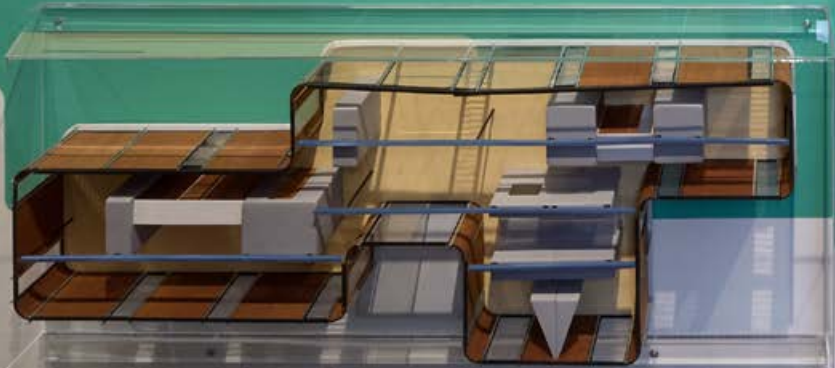
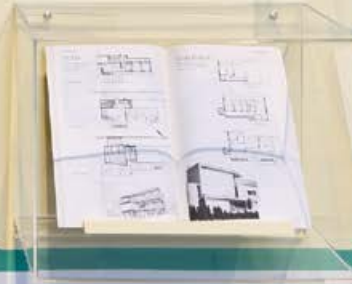
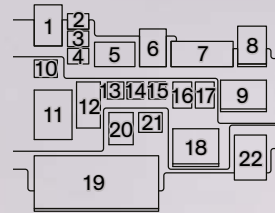
1969

De Delftse School 1969-1970

The Delft School was a group of architects in Delft, including H. van der Grinten, J. van der Grinten, and J. van der Grinten, founded the 'De Delftse School' in 1969. The school was a reaction to the 'De Stijl' movement and the 'De Nieuwe Delft' movement. The school was founded in 1969 and was active until 1970. The school was founded in 1969 and was active until 1970.

Periode / Period VI

2000

Book by Warren, June 1997 provided

With the 2000 agreement in 1997 the
Barbara Moore-Warwick is interviewed in the 1997
interview, allowing her to give insight into the
situation. She has not returned to the field
years of study. The interview of Barbara in the 1997
interview, and Barbara's interview (1997) provide
at the time, being a young woman, under 17
mother's, mother, and the mother's
being the mother's, Barbara's, and the mother's
and the mother's, and the mother's.

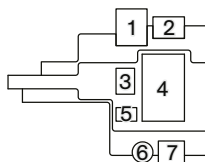
Periode I

'Schoone Bouwkunst' als bijvak, 1842–1863

Met de oprichting van de 'Koninklijke Akademie' in 1842 krijgt Nederland voor het eerst een civiele ingenieursopleiding. Het vierjarig programma kent een hoofdvak 'burgerlijke bouwkunde', maar 'schoone bouwkunst', dat wil zeggen het architectonisch ontwerpen, is een bijvak, onderwezen door 'leraar' J.E. ter Winkel. Ook schilder Paul Tetar van Elven, die bijna 40 jaar 'teekenkunst' zal geven, wordt geen hoogleraar.

De reactie van uit de vakwereld is zuinig: 'in Delft worden geene Architecten, geen kunstenaars gevormd, maar wis- en natuurkundigen die wel iets van bouwen zullen weten'. Toch wordt een aantal van de eerste afstudeerders succesvol als ontwerper: C.J. de Bruyn Kops b.i. wordt gemeentearchitect van Delft, en Henri Camp b.i. zelfs 'Architect des Konings'. De Koninklijke Akademie wordt gehuisvest aan de Oude Delft 89-95, waar bouwkunde een aantal kamers krijgt in een historisch pand.

Tot 1842 werden de meeste ingenieurs opgeleid onder een militair regime aan de Militaire Academie in Breda. In Delft onderstrepen de studenten hun nieuw gewonnen vrijheid met de oprichting van de onafhankelijke studentenvereniging 'Phoenix'.

Bijschriften

Impact

1.
1854–1894 Schilder P.C.D. Tetar van Elven onderwijst handtekenen voor architecten, meest door het kopiëren van bestaande kunstwerken. Collectie Tetar van Elven Museum, Delft

2.
1861 Ontwerp voor de Leidse Sterrewacht, door H.F.G.N. Camp, in 1846 een van de eerste studenten die afstudeerde als 'bouwkundig ingenieur'. In 1849 benoemd tot 'Architect des Konings' in Den Haag. A. Montagne, G.J. Bos, *De Stad Leiden*, eerste serie, Leiden 1859

Institutioneel

3.
1842 Koninklijk Besluit tot oprichting van de 'Koninklijke Akademie ter opleiding van burgerlijke ingenieurs' in Delft. Collectie TU Delft

4.
1842 *Nederlandsche Staatscourant*, 31 oktober 1842, bekendmaking van het eerste programma van de lessen aan de Koninklijke Akademie. 'Burgerlijke bouwkunde' wordt aangeboden als bijvak

5.
1845 Akademieggebouw, Oude Delft 89-95, met ontwerp voor nieuwe gevels door A. Lipkens. J. Waltman (red.), *Gedenkschrift van de Koninklijke Akademie en van de Polytechnische School 1842–1905*, Delft 1906, p. 309

Studenten

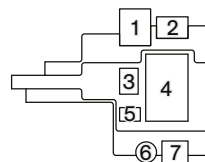
6.
1847 'Delftsche Studenten Sociëteit Phoenix' opgericht. Vanaf 1848 exclusief onderkomen van het onafhankelijke Delftsch Studenten Corps (DSC). Collectie DSC Phoenix, Delft

7.
1847–1868 Sociëteitsgebouw Phoenix na verbouwing in 1868 door J.F. en/of zijn zoon W.C. Metzelaar, student bouwkunde in Delft. Bijgenaamd 'het jeneverkerkje'. Collectie DSC Phoenix, Delft

Period I

Bouwkunde as a Minor, 1842–1863

The foundation of the 'Koninklijke Akademie' (Royal Academy) in Delft is the start of the first civil engineering school in the Netherlands, offering in its four-year program also a major in building engineering. Architectural design ('Schoone bouwkunst') is a minor, taught by a 'leraar' (teacher)—not a professor. The painter Paul Tetar van Elven, teaching drawing for almost 40 years, is not made a professor either. Reactions from the architectural profession are not enthusiastic: 'In Delft no architects, no artists are formed, but mathematicians and physicists that will have some knowledge of building'. Yet several of the early graduates become successful architects: C.J. de Bruyn Kops b.i. as architect to the city of Delft; Henri F.G.N Camp b.i., works for the University of Leiden and rises to be the architect of King William III. The Royal Academy is housed at Oude Delft 89-95 where 'bouwkunde' has the use of several rooms. Until 1843 most engineers were trained under a military regime at the KMA Breda. In Delft, the students emphasize their newly won independence by starting 'sociëteit Phoenix'.

Captions

Impact

1.
1854–1894: P.C.D. Tetar van Elven, painter, teaches hand-drawing for architects, training students mostly by copying existing artworks. Collection Tetar van Elven Museum, Delft

2.
1861: Design for Observatory, Leiden by H.F.G.N. Camp b.i., in 1846 one of the first students to graduate as 'bouwkundig ingenieur'. Appointed architect to His Majesty the King in the Hague in 1849. Drawing by G.J. Bos. A. Montagne, G.J. Bos, *De stad Leiden*, 1st series, Leiden, 1859

Institutional

3.
1842: Deed of incorporation for the 'Royal Academy for the training of civil engineers', Delft. Collection TU Delft

4.
1842: *De Staatscourant*, 31 October, 1842, announcing the first program of lessons at the Royal Academy. Architecture ('burgerlijke bouwkunde') is offered as a minor. Private collection, Amsterdam

5.
1845: Academy building, Oude Delft 89–95, with design for new facades by A. Lipkens. J. Waltman (ed.), *Gedenkschrift Koninklijke Akademie en Polytechnische School 1842–1905*, Delft, 1906, p. 309

Students

6.
1847: 'Delftse Studenten sociëteit Phoenix' founded. From 1848 exclusive home of independent student union 'Het Delfts Studenten Corps' (DSC). Collection DSC Phoenix, Delft

7.
1847–1868: Phoenix's society building after remodeling in 1868 by J.F. and/or his son W.C. Metzelaar, student of architecture in Delft. Building is nicknamed 'het jeneverkerkje' (the ginchurch). Collection DSC Phoenix, Delft

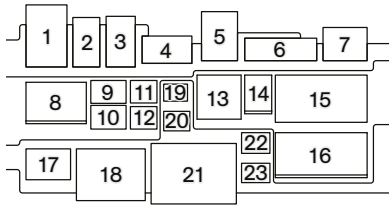
Periode II

Bouwkunde als hoofdvak, 1863–1905

Met de oprichting van de Polytechnische School in 1863 krijgt de opleiding tot 'bouwkundig ingenieur of architect' de status van een zelfstandige 'categorie' binnen het vierjarig programma. Deze blijft echter sterk verbonden aan civiele techniek. Het eerste jaar zijn er vier studenten. De eerste hoogleraar 'schoone bouwkunst' prof. Eugen Gugel (1864–1902) onderstreept het belang van technische kennis voor de architect, maar versterkt tegelijkertijd het artistieke aspect van de opleiding en blijft dit langzaam vernieuwen gedurende zijn lange professoraat. Er komt een docent voor 'boetseren': Eugène Lacomblé (1865). En in 1875 wordt Adolf le Comte aangesteld voor 'decoratieve kunst'.

De discussie over te veel wis- en natuurkunde in het programma blijft. En nog in 1895 signaleert de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst serieuze tekortkomingen in het ontwerponderwijs. Met de komst van Karel Sluyterman (1895) krijgen de toegepaste kunst en het interieurontwerp een nieuwe impuls en komt er naast de Hollandse-renaissancestijl, onder Gugel dominant in het onderwijs, aandacht voor de 'jugendstil'. Prof. A.F. Gips (1895) vernieuwt het tekenonderwijs – van kopiëren naar tekenen 'naar de natuur' – en introduceert colleges kunstgeschiedenis. Met de komst van J.F. Klinkhamer als tweede hoogleraar bouwkunde wordt utiliteitsbouw op de agenda gezet.

Bij de uitbreiding van het Akademiagebouw door bouwkunde docent G.J. Morre (1875) krijgt Bouwkunde een eigen vleugel.

Bijschriften

Impact

1.
1863 C.J. de Bruyn Kops, b.i., stadsarchitect van Delft. Ontwerp voor een nieuwe spits voor de Nieuwe Kerk in Delft. Collectie Stadsarchief, Delft

2.
1889 J.Th.J. Cuypers, b.i., ontwerp voor de R.K. kerk in Nes aan de Amstel. 'Album Gugel', gepresenteerd aan prof. E. Gugel door zijn oud-studenten bij zijn 25-jarig jubileum als hoogle-
raar 'Schoone Bouwkunde', Delft 1889

3.
1889 J.A.G. van der Steur, b.i., ontwerp voor een winkel-woonhuis. 'Album Gugel', aangeboden aan prof. E. Gugel door zijn oud-studenten bij zijn 25-jarig jubileum als hoogle-
raar 'Schoone Bouwkunde', Delft 1889

4.
1889 C. Muysken, b.i., uitgevoerde ontwerpen 1875–1889. 'Album Gugel', aangeboden aan prof. E. Gugel door zijn oud-studenten bij zijn 25-jarig jubileum als hoogleraar 'Schoone Bouwkunde', Delft 1889

5.
1894–1930 A.F. Gips, leraar en (vanaf 1905) hoogleraar handtekenen en kunstgeschiedenis. Collectie TU Delft

6.
1899–1924 J.F. Klinkhamer, b.i., eerste hoogleraar burgerlijke bouwkunde, ontwerp voor graansilo Kort-hals Altes in Amsterdam, 1896–1897. Collectie Stadsarchief Amsterdam

7.
1911–1912 J.E. van der Pek, b.i., volkswoningbouw Molukkenstraat in Amsterdam. Collectie Stadsarchief Amsterdam

Institutioneel

8.
1863–1905 Collegezalen en lesruimten voor bouwkundig tekenen, handtekenen, decoratieve kunst en boetseren. J. Waltman (red.), *Gedenkschrift van de*

Koninklijke Akademie en van de Polytechnische School 1842–1905, Delft 1906
9+10.

1875–1876 Uitbreidingsplan voor het hoofdgebouw van de Polytechnische School, façade en plattegrond met de nieuwe ruimten voor bouwkunde. Ontwerp door G.J. Morre, leraar (1861–1896) en hoogleraar (1896–1906) burgerlijke bouwkunde aan de Polytechnische School. W. Annema, *Het Huis Bouwkunde*, Delft 1973

11+12.
1876–1905 Plattegronden hoofdgebouw Polytechnische School, Oude Delft 89-95, met op de begane grond en eerste verdieping de lesruimten voor bouwkunde. J. Waltman (red.), *Gedenkschrift van de Koninklijke Akademie en van de Polytechnische School 1842–1905*, Delft 1906

13.
1880–1888 Eugen Gugel, *Architectonische vormleer*, 4 delen (plaatwerk). Het eerste handboek van Bouwkunde voor het ontwerpen van architectonische elementen en ornament

14.
1882–1915 J.A. van der Kloes, *Onze bouwmaterialen*, 1e uitgave 1893, 2e 1908, 3e 1923. Van 1882 tot 1915 heeft Van der Kloes zijn eigen laboratorium voor onderwijs in en onderzoek naar bouwmaterialen. In 1905 wordt dit een onafhankelijk onderdeel van de faculteit Civiele Techniek

15.
1893 Prof. T.K.L. Sluyterman, interieurontwerp in oud-Hollandse stijl. Sluyterman onderwijst 'decoratieve kunst' in stijkkamers en laathistorische voorwerpen bestuderen en natekenen. Collectie TU Delft

16.
1893 Smeedijzeren gehen-
gen (17e eeuw), Delfts
blauwe vaas met deksel
(1750–1775) en eikenhou-
ten console (17e eeuw) uit
de collectie Sluyterman,
gebruikt in zijn ontwerp voor
een oud-Hollands interieur.
Collectie TU Delft

Studenten

17.
1873 Brugpijler. Studenten-
werk door M.W.J. 's Gra-
vesande de Guicherit,
beoordeeld door (onlees-
baar). Collectie Nieuwe
Instituut, Rotterdam

18.
1875 Hoofdstation. Studen-
tenwerk door M.W.J. 's Gra-
vesande de Guicherit, goed-
gekeurd door E. Gugel.
Collectie Nieuwe Instituut,
Rotterdam

19.
1881 'Het zaaltje van prof.
Gugel': de studio van Gugel
bij Bouwkunde met zijn
studenten. *Bouwkundig
Weekblad*, 1933, p. 261

20.
1883 Steenverbanden. Stu-
dentenwerk van J.A.G. van
der Steur, goedgekeurd
door G.J. Morre. Collectie
Nieuwe Instituut, Rotter-
dam

21.
1884 Hollandse kap. Stu-
dentenwerk van J.A.G. van
der Steur, goedgekeurd
door G.J. Morre. Collectie
Nieuwe Instituut, Rotterdam

22.
n.d. Topografische tekening
van Middelharnis, gekopi-
eerd naar een prent. Stu-
dentenwerk uit het atelier
van P.C.D. Tetar van Elven,
eind 19e eeuw. Collectie
Nieuwe Instituut, Rotterdam

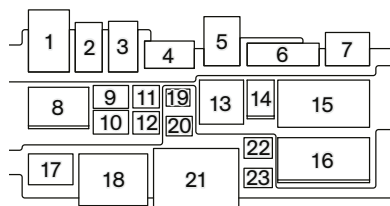
23.
n.d. Topografische tekening
Enkhuizen, gekopieerd naar
een prent. Studentenwerk
uit het atelier van P.C.D.
Tetar van Elven, eind 19e
eeuw. Collectie Nieuwe
Instituut, Rotterdam

Period II

Bouwkunde as a Major, 1863–1905

With the foundation of the 'Polytechnische School' (Polytechnical School) in 1864 the course for 'architect or building engineer' emancipates to an independent 'category' within the new fouryear program, but still closely tied to civil engineering. In the first year there are four students. Eugen Gugel, the first professor in architecture (1864–1902), emphasizes the importance of technical knowledge for the architect, but at the same time enforces the artistic element in the program and continues to renew this over his long chairmanship. New teachers are appointed for clay modeling (Eugène Lacomblé; 1865) and decorative arts (Adolf le Comte; 1875).

Discussions about too much mathematics and physics in the program remain. In 1895 the 'Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst' signals serious shortcomings in the design education, while student numbers are decreasing. But action is taken: with the appointment of Karel Sluyterman (1895) education in applied arts and interior design gets a new impulse. Next to the dominant Dutch renaissance style, professed by Gugel, 'Jugendstil' enters the school. And the scope of design teaching is widened with the appointment of a second professor in architecture, J.F. Klinkhamer, especially for utility buildings. In 1904 the first three women enroll as students at Bouwkunde.

Captions

Impact

1.
1863: C.J. de Bruijn Kops, b.i., city architect of Delft. Design for a new spire of the Nieuwe Kerk, Delft. Collection Stadsarchief, Delft
2.
1889: J.Th.J. Cuypers, b.i., design for the R.C. Church in Nes aan de Amstel. *Album Gugel*, presented to Prof. E. Gugel by his students at his 25th anniversary as professor of architecture, Delft, 1889

3.
1889: J.A.G. van der Steur, b.i., design for a shop-house. *Album Gugel*, presented to Prof. E. Gugel by his students at his 25th anniversary as professor of architecture, Delft, 1889

4.
1889: C. Muysken, b.i., executed designs 1875–1889. *Album Gugel*, presented to Prof. E. Gugel by his students at his 25th anniversary as professor of architecture, Delft, 1889

5.
1894–1930: A.F. Gips, teacher and (from 1905) professor of hand-drawing and art history. Collection TU Delft

6.
1899–1924: J.F. Klinkhamer, b.i., first professor of civil building engineering ('burgerlijke bouwkunde'); design for grain silo 'Korthals Altes', Amsterdam, 1896–'97. Collection Stadsarchief Amsterdam

7.
1911–1912: J.E. van der Pek, b.i., Social housing Molukkenstraat, Amsterdam. Collection Stadsarchief Amsterdam

Institutional

8.
1863–1905: Lecture and classrooms for design, hand-drawing, decorative arts, and modelling. *Gedenkschrift Koninklijke Academie en Polytechnische School 1842–1905*, Delft, 1906

9+10.

1875–1876: Extension plans for the main building of the Polytechnical School, facade and floorplan showing new rooms for architectural education, design by G.J. Morre, teacher (1861–1896) and professor (1896–1906) of architecture ('burgerlijke bouwkunde') at the PS. W. Annema, *Het Huis Bouwkunde*, Delft, 1973

11+12.

1876–1905: Floorplans main building Polytechnical School, Oude Delft 89–95, showing classrooms for architecture on ground floor and first floor. J. Waltman (ed.), *Gedenkschrift Koninklijke Academie en Polytechnische School 1842–1905*, Delft, 1906, plates

13.

1880–1889: Eugen Gugel, *Architectonische Vormleer*, 4 vols. (picture book). The first Bouwkunde handbook for the design of architectural elements and ornament. Private collection, Delft

14.

1882: J.A. van der Kloes, *Onze bouwmaterialen*, 1st printing 1893; 2nd 1908; 3rd 1923. From 1882–1915 Van der Kloes has his own lab for education and research into building materials; in 1905 it becomes an independent part of the Department of Civil Engineering. Private collection, Delft

15.

1893: Prof. T.K.L. Sluyterman, interior design in 'Old Dutch' style. Sluyterman teaches interior design in rooms decorated in historic styles, using period objects (see below) to be studied and drawn by students. Collection TU Delft

16.

1893: Welded iron door fittings (17th century), Delft blue vase with lid (1750–1775), and oakwood console (17th century) from the collection of Sluyterman, used in his design for an Old Dutch interior (see above). Collection TU Delft

Students

17.

1873: Bridge pillar. Student work by M.W.J. 's Gravesande de Guicherit, approved by (illegible). Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

18.

1875: Main station. Student work by M.W.J. 's Gravesande de Guicherit, approved by E. Gugel. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

19.

1881: 'Het zaaltje van prof. Gugel': prof. Gugel's studio at the Department with his students. *Bouwkundig Weekblad*, 1933, p. 261

20.

1883: Brickbondings. Student work by J.A.G. van der Steur, approved by G.J. Morre. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

21.

1884: Wooden roof construction ('Hollandse Kap'). Student work by J.A.G. van der Steur, approved by G.J. Morre. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

22.

n.d.: Topographical drawing Middelharnis, copied after a print. Student work made in the studio of P.C.D. Tetar van Elven, late 19th century. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

23.

n.d.: Topographical drawing Enkhuizen, copied after a print. Student work made in the studio of P.C.D. Tetar van Elven, late 19th century. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

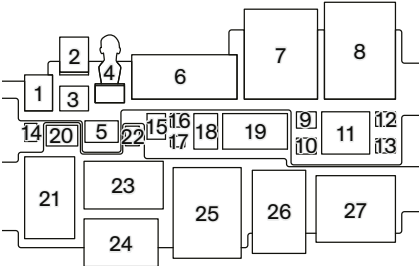
Periode III

Bouwkunde als zelfstandige ‘afdeeling’, 1905–1940

Met de ‘Nieuwe regeling voor de examens voor bouwkundig ingenieur’ (1901) en de oprichting van de Technische Hogeschool in Delft (1905) wordt Bouwkunde een zelfstandige ‘afdeeling’ met een vijfjarige opleiding. De hoeveelheid wis- en natuurkunde vermindert en het vijfde jaar wordt geheel ingevuld met ontwerpexercities, architectuurschiedenis en decoratieve kunst. Wel komt er in 1918 een zogenaamde ‘b’-richting, met nadruk op de technische kant van de bouwkunde, gericht op de opleiding van bouwkundig ingenieurs voor de koloniën. Bouwkunde begint gestaag te groeien en er komen twee nieuwe hoogleraren voor architectonisch ontwerp en twee voor constructie. Maar de Beaux-Arts-methode blijft de basis voor het ontwerponderwijs.

Het aantreden van ir. M.J. Granpré Molière als hoogleraar in 1924, benoemd met sterke steun vanuit de studenten, markeert een nieuwe periode in het onderwijs, waarbij stedenbouw en landschap worden geïntroduceerd als cruciale context voor het architectonisch ontwerp. Startend vanuit open discussies met studenten vertalen zijn sterk religieuze overtuigingen zich al snel in een dogmatisch traditionalistische ‘Delftse School’. Het opkomend modernisme wordt buiten Bouwkunde gehouden, met als uitzondering een twee daags internationaal symposium in 1930, georganiseerd door studenten.

In 1933 krijgt Bouwkunde een eigen gebouw: het voormalig Oost-Indisch Huis, Oude Delft 39a, gerenoveerd en uitgebreid door prof. J.A. van der Steur. De afdelingen Decoratieve Kunst en Kunstgeschiedenis blijven in het monumentale Huis Portugal.

Bijbschriften

Impact

1. **1902** Ir. Henri Evers wordt benoemd tot hoogleraar ‘Schoone Bouwkunst’ als opvolger van Gugel. In 1915 wint hij de prestigieuze prijsvraag voor een nieuw stadhuis voor Rotterdam. Perspectief van de centrale hal. Collectie Stadsarchief Rotterdam
2. **1920–1926** Prof. dr. ir. J.G. Wattjes, *Constructie van gebouwen*, Amsterdam, 4 delen. Wattjes, de eerste gepromoveerde hoogleraar bij Bouwkunde, onderwijst constructie van gebouwen en publiceert een reeks boeken over moderne (Europese) architectuur.
3. **1920** Granpré Molière, Verhagen en Klijnen, *Ideëenplan voor de Kralinger Bosschen*, Rotterdam. Architectuur, stedenbouw en landschap gecombineerd tot ‘een tuin voor de hele bevolking’. *De Nieuwe Amsterdammer*, 1920
4. **1924** Het groeiend aantal studenten leidt tot een tweede hoogleraar Architectuur. Op voorstel van de studenten wordt alumnus ir. M.J. Granpré Molière benoemd. Zijn in toenemende mate traditionalistische opvattingen zullen het ontwerponderwijs bij Bouwkunde domineren tot zijn pensioen in 1953. Collectie TU Delft
5. **1920** De Technische Hogeschool te Bandoeng wordt opgericht in Nederlandsch-Indië (nu Indonesië). Deze is onafhankelijk van de TH Delft, maar er zijn sterke persoonlijke banden. Bouwkunde-alumnus Henri Maclaine Pont streeft met zijn ontwerp voor het gebouw naar een moderne Javaanse architectuur. Nationaal Archief, Den Haag, archief KIVI
6. **1927** Ondanks het sterk op de Beaux-Arts geënte onderwijs, brengt ook

- Bouwkunde modernisten voort, waaronder ir. Jan Duiker, architect van Sanatorium Zonnestraal in Hilversum. Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam
7. **1932–1955** Nicolaas Lansdorp, hoogleraar Architectuur (ontwerpen van grotere gebouwen). Lansdorp was stadsarchitect van Amsterdam en verantwoordelijk voor een nieuw stadhuis, ruim 60 schoolgebouwen, een reeks gebouwen voor publieke diensten, en verschillende stadsuitbreidingen en woningbouwprojecten. Collectie TU Delft
  8. **1936** Ir. J. Mulder, ontwerp voor het Boschplan, deel van het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP). Collectie Stadsarchief Amsterdam
  9. **1931** Herman Rosse, set design voor de Hollywood-film *Frankenstein*, regie James Whale. Rosse wint een Oscar met zijn ‘set designs’ voor *King of Jazz* in 1931. In 1933 komt hij terug naar Nederland en wordt hoogleraar decoratieve kunst en ornamenttekenen bij Bouwkunde.
  10. **1930** Ir. J. Roosenburg, Stevinsluizen, Afsluitdijk. Met het ontwerp voor de sluiscomplexen krijgt een Delftse bouwkundig ingenieur een prominente rol bij dit grote waterwerk, de afsluiting van de Zuiderzee. G. Friedhoff (red.), *Nederlandse architectuur. Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs*, Delft 1956
  11. **1933** Ir. P. Verhagen met de Beplantingscommissie Noordoostpolder, beplantingsplan Noordoostpolder. Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam
  12. **1932** Liem Bwan Tjie, villa in Semarang. Liem, geboren in Nederlands-Indië, studeert in 1920–1924 in Delft. Naar Nederlandse koloniale wetgeving kan hij geen ambtenaar worden in zijn geboorteland. Hij verkiest af te

- studen in China en keert daarna terug naar Indonesië, waar hij met succes een privépraktijk begint. Na de ‘Revolusi’ ontwerpt hij een reeks openbare gebouwen voor de Republiek Indonesië. In 1959 is hij medeoprichter van de AIA, de vereniging van Indonesische architecten. Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam
13. **1936** Ir. Riné Boerée (met hoed) met haar collega's van het Corps Ingenieurs van het Nederlandse leger. Tot aan de Tweede Wereldoorlog studeren 19 vrouwen af als bouwkundig ingenieur aan de TH Delft. Collectie Stadsarchief Delft
  - Institutioneel
  14. **1900/1901** De uitgebreide natuur- en wiskunde examens voor bouwkundig ingenieurs worden afgeschaft en daarmee is Bouwkunde daadwerkelijk gescheiden van Civiele Techniek. Met de transformatie van de Polytechnische School tot Technische Hogeschool in 1905 wordt Bouwkunde een zelfstandige faculteit. Collectie TU Delft
  15. **1930** Studentenorganisatie ‘Praktische Studie’ organiseert een driedaagse ‘Internationale cursus voor nieuwe architectuur’ met lezingen van Adolf Behne, Walter Gropius, André Lurçat, Sigfried Giedion, Marcel Breuer en Jan Buys. Prof. Granpré Molière houdt het modernisme buiten de faculteit: de lezingen moeten worden gehouden in het auditorium van Civiele Techniek. Particuliere verzameling, Delft
  16. **1933** Met de uitbreiding en renovatie van de voormalige pakhuizen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, Oude Delft 39, krijgt Bouwkunde een eigen faculteitsgebouw. Alumnus bekritiseren het romantische, historiserende karakter van het gebouw: ‘geen nieuwe architectuur zal van dit

- gebouw komen’, merkt ir. J.B. van Loghem op. Collectie TU Delft
17. **1933** Faculteitsgebouw Bouwkunde, interieur van de hal na de renovatie door ir. A.J. van der Steur. Collectie TU Delft
  18. **1933** Faculteitsgebouw Bouwkunde, plattegrond na de renovatie door ir. A.J. van der Steur. Collectie TU Delft
  - Na 1931 Prof. ir. M.J. Granpré Molière, collegedictaten: samenvattingen van zijn colleges over architectuur (‘De leer van het Schoone’) en stedenbouw. Particuliere verzameling, Amsterdam
  - Studenten
  20. **1909** Vrouwelijke studenten aan het werk in de ontwerpstudio. In 1917 is Grada Wolffensperger de eerste vrouw die afstudeert als bouwkundig ingenieur (ir.) bij de TH Delft. Foto Wick Natzijs, Alkmaar
  21. **1911** Jugendstil-ornament. Studentenwerk van H. van Halewijn, goedgekeurd door K.S(luyterman). Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam
  22. **1926** Studenten van prof. Granpré Molière richten de Bouwkundige Studie Kring op, met een maximum van 12 leden/discipelen per jaar. Granpré Molière stelt zichzelf voor als voorzitter en neemt een steeds dominante positie in. Op de foto aankomend stedenbouwer Sem van Embden tijdens een zeiluitje van de BSK in 1927. Collectie OD 205, Rotterdam
  23. **1912** Oud-Hollands interieur. Studentenwerk van H. van Halewijn, goedgekeurd door K. S(luyterman). Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam
  24. **1920** Gerechtsgebouw. Studentenwerk van C(atharinee).H.M. Boerée, goedgekeurd door (onleesbaar). Boerée specialiseert zich in betonconstructies en

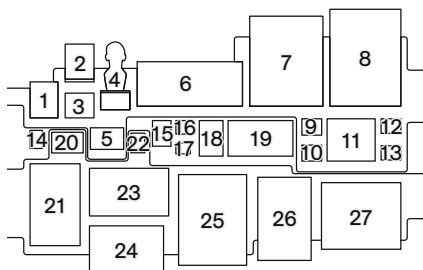
Period III

Bouwkunde an Independent Department, 1905–1940

With new state rulings on the exams for building engineers (1901) and the foundation of the 'Technische Hogeschool Delft' (Delft Technical College; 1905) building engineering becomes an independent faculty with a five-year program. The extensive exams in mathematics and physics stop and the extra year is dedicated to design exercises, architectural history and decorative arts. 'Bouwkunde' starts to grow: two new professors for architectural design are appointed and two for construction. The Beaux Arts method remains the basis of design teaching.

In 1924 the professorship of Ir. J.M. Granpré Molière, appointed with strong support of the students, starts a new era in teaching, introducing both urbanism and landscape as crucial settings for architecture. Starting from open discussions with students, his religiously based views ultimately lead to a traditionalist 'Delft School' of architecture. The upcoming Modernism is kept out of Bouwkunde, apart from a two-day international symposium in 1930, organized by students. Leading European modernists lecture here.

In 1933 Bouwkunde gets its own faculty building: the former 'Oost Indisch huis' at Oude Delft 39a, restored and extended by Prof. Van der Steur. The sections of Decorative Arts and Art history remain in the historic 'Huis Portugal'.

Captions

Impact

1. **1902:** Ir. Henry J. Evers is appointed professor of 'schoone bouwkunst' as successor to Gugel. In 1915 he wins the prestigious competition for the new Rotterdam city hall. Perspective of central hall. Collection Stadsarchief Rotterdam

2. **1920–1926:** Prof. Dr. Ir. J.G. Wattjes, *Constructie van Gebouwen*, Amsterdam, 3/4 vols. The first Bouwkunde professor to hold a PhD, Wattjes teaches building construction and is a prolific writer about modern (European) architecture. Private collection, Delft

3. **1920:** Granpré Molière, Verhagen en Klijnen, *Ideeenplan voor de Kralinger Bosschen*, Rotterdam. Architecture, urbanism, and landscape combined into 'a garden for the entire population'. De Nieuwe Amsterdammer, 1920

4. **1924:** The growing number of students leads to an extra professor of architecture. Proposed by the students, alumnus Ir. M.J. Granpré Molière is appointed. His increasingly traditionalist views will dominate design education at Bouwkunde till his retirement in 1953. Collection TU Delft

5. **1920:** The 'Technische Hogeschool Bandung' is founded in the Dutch East Indies, now Indonesia, independent from the TH Delft, but with strong personal ties. Architect and Bouwkunde alumnus Henri Maclaine Pont, strives with his design towards a modern Javanese architecture. Nationaal Archief Den Haag, archief KIVI

6. **1927:** Despite the dominant Beaux-Arts training, Bouwkunde nurtures modernist offspring, among others in the work of Ir. Jan Duiker,

Sanatorium Zonnestraal, Hilversum. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

7. **1932–1955:** N. Lansdorp, professor of architecture, specializing in the design of larger buildings. Lansdorp was architect for the city of Amsterdam, responsible for a new city hall, over 60 school buildings, a wide range of buildings for public services, and several housing projects and urban plans. Collectie TU Delft

8. **1936:** Ir. J. Mulder, design for the 'bosplan', part of the 'Algemeen Uitbreidingsplan' (AUP) or General Extension Plan for Amsterdam. Collection Stadsarchief Amsterdam

9. **1931:** H. Rosse, set design for the Hollywood movie 'Frankenstein', directed by James Whale. Rosse wins an Oscar for his designs for 'King of Jazz' in 1931. In 1933 he returns to the Netherlands to become professor of interior design at Bouwkunde. Universal Studios

10. **1930:** Ir. J. Roosenburg, Stevinssluisen, Afsluitdijk. With the design for this complex of sluices a Delft architect gets a role in the great waterworks in the Netherlands: the enclosure of the Zuiderzee. G. Friedhoff (red.). *Uitgevoerde werken van bouwkundig ingenieurs. Nederlandse Architectuur*, Delft, 1956

11. **1933:** Ir. P. Verhagen with 'Beplantingscommissie' Noordoostpolder, beplantingsplan Noordoostpolder. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

12. **1932:** Liem Bwan Tjie, villa in Semarang. Liem, born in the then Dutch East Indies, studied in Delft (1920–'24). Dutch colonial rule did not allow him to work as a civil servant in his home country. He chose to graduate in China but returned to Indonesia to start a successful private practice. After the

'Revolusi' he designed a range of public buildings for the Republic of Indonesia. In 1959 he was one of the founders of the AIA, the Union of Indonesian Architects. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

13. **1936:** Ir. Riné Boerée (with hat) amidst her colleagues at the Corps of Engineers in the Dutch army. Until WWII nineteen women graduate as 'bouwkundig ingenieur' at TH Delft. Collection Stadsarchief Delft

Institutional

14. **1900/1901:** The extensive physics and mathematics exams for building engineers cease. Architecture ('bouwkunde') is now essentially separated from civil engineering. With the transformation from 'Polytechnische School' to 'Technische Hogeschool' in 1905 it becomes a separate department. Collection TU Delft

15. **1930:** Student organization 'Praktische Studie' organises a three-day 'International course for new architecture' with lectures by Adolf Behne, Walter Gropius, Gerrit Rietveld, Willem van Tijen, Jan Duiker, Cornelis van Eesteren, Han van Loghem, André Lucrat, Siegfried Giedion, Marcel Breuer and Jan Buys. But Granpré Molière keeps modernism out of the department: the lectures are to be presented in the auditorium of Civil Engineering. Private Collection, Delft

16. **1933:** Bouwkunde gets its own department building with the renovation and extension of the former warehouses of the 'Oost Indische Compagnie' at Oude Delft 39. Alumni criticize the romantic, historicist character of the building: 'no new architecture will originate from this building', remarks Ir. Van Loghem. Collection TU Delft

17. **1933:** Bouwkunde department building, interior of hallway after renovation by Ir. A.J. van der Steur. Collection TU Delft

18. **1933:** Bouwkunde department building, floorplan after renovation by Ir. A.J. van der Steur. Collection TU Delft

19. **After 1931:** Prof. Ir. M.J. Granpré Molière, 'collegedictaten': summaries of his lectures on architecture ('De leer van het Schoone') and urbanism ('Stedebouw'). Private Collection, Amsterdam

Students

20. **1909:** Female students at work in a design studio. In 1917 Ir. Grada Wolffensperger is the first woman to graduate as a building engineer (Ir.) at TH Delft. Photo Wick Natzijs, Alkmaar

21. **1911:** Jugendstil ornament. Studentwork by H. van Halewijn, approved by K. S(luyterman). Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

22. **1926:** Students of Granpré Molière start the 'Bouwkundige Studie Kring' (Architectural Study Circle) with a maximum of 12 members/disciples per year. Granpré proposes himself as chairman, with an increasingly dominant role. Informal activities are part of their gatherings: urbanist Sem van Embden at a BSK sailing trip in 1927. Collection OD 205, Rotterdam

23. **1912:** Old Dutch interior. Student work by H. van Halewijn, approved by K. S(luyterman). Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

24. **1920:** Court of law. Student work by C(atharinee).H.M. Boerée, approved by (illegible). Boerée specialized in concrete constructions and pursued her career in the corps of engineers between 1930 and 1964. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

maakt carrière bij het corps ingenieurs tussen 1930 en 1964. Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam

25.
1926 Metselverbanden 1:10. Eerstejaars-studentenwerk van J. Scheurkogel, goedgekeurd door (onleesbaar). Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam

26.
1927/28 Klassieke studie. Tweedejaars-studentenwerk van J. Scheurkogel, goedgekeurd door (onleesbaar). Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam

27.
1929/1930 Ontwerp voor een verenigingsgebouw in een fabriekspark. Vierdejaars-studentenwerk van J. Scheurkogel, goedgekeurd door (onleesbaar). Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam

Periode IV

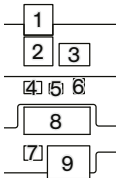
Bouwkunde tijdens de Tweede Wereldoorlog, 1940–1945

In mei 1940 wordt Nederland bezet door Duitse troepen. De Technische Hogeschool blijft open, maar anti-Joodse maatregelen leiden tot een studentenstaking. Studentenverenigingen worden door de bezetter gesloten, hun gebouwen in beslag genomen en het onderwijs wordt stilgelegd.

Als van studenten wordt geëist dat zij een loyaliteitsverklaring tekenen aan het Duitse regime (1943) om te mogen doorstuderen, of anders te werk worden gesteld in Duitsland, adviseert het bestuur van de TH Delft hun te tekenen. Een meerderheid weigert. Als gevolg daarvan zetten sommige studenten hun ontwerpwerk gedwongen voort in een Duits werkkamp.

Een verzetsgroep onder leiding van hoogleraar Architectuur ir. R.L.E. Schoemaker wordt ontmanteld. Schoemaker wordt ter dood veroordeeld door de Duitsers en met de studenten in zijn groep geëxecuteerd. Ernstige voedseltekorten in de winter van 1944 (de zogenoemde Hongerwinter) leiden tot voedseldistributie, ook in Delft.

Inspelend op de slapte in de bouw start Architectenvereniging Architectura et Amicitia (AetA) een ‘forum’ om wederzijds begrip te kweken tussen traditionalisten en modernisten (1941). Granpré Molière en modernist W. van Tijen staan respectvol tegenover elkaar in deze debatten. In 1942 organiseert AetA-lid Jaap Bakema een studentencompetitie gericht op een ‘shake hands’ tussen Delftse traditionalisten en modernisten van de Academie van Bouwkunst Amsterdam. Gezamenlijke studiegroepen ontstaan, met name rond de naoorlogse woningbouwopgave.

Bijschriften

Impact
1+2.
1940 Ir. P. Verhagen (supervisor), ir. L.S.P. Scheffer, ir. J. de Ranitz, reconstructieplan voor het stadscentrum van Middelburg, op 17 mei 1940 verwoest door brand na Duitse bombardementen. *Forum* 1946, p. 10-11

3.
1941–1946 Ir. A.J. van der Steur (1895-1963), Nationaal Technisch Instituut voor Scheepvaart en Luchtvaart en Maritiem Museum Prins Hendrik, Rotterdam. Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam

Institutioneel
4.
1942 Ir. R.L.A. Schoemaker, hoogleraar architectuur 1924–1942. Leider van een verzetsgroep gedurende de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog. Gevangen genomen door de Duitsers en geëxecuteerd in concentratiekamp Sachsenhausen in 1942. Postuum portret door Frans Hamer, 1942. Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam

5.
1943 Registratiekaart voor de distributie van vis. Ernstige voedselschaarste leidt tot honger onder de Delftse bevolking en centrale distributie. Het gebouw van Decoratieve Kunsten, Oude Delft 75, wordt gebruikt voor het uitdelen van vis. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

6.
1943 Om te kunnen doorstuderen moeten alle studenten een loyaliteitsverklaring aan de Duitse bezetter ondertekenen. De senaat van de Technische Hogeschool adviseert te tekenen; ongeveer 25 procent tekent. Studenten die niet tekenen, moeten zich melden voor werk in Duitsland; ongeveer 30 procent doet dat. Publiek domein

Studenten

7.
1942 Groepsportret van het Architectura et Amicitia jongerencongres in Doorn. Jaap Bakema, student aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam, organiseert een studentenbijeenkomst en ontwerpcompetitie om een ‘shake hands’ te bewerkstelligen tussen de traditionalistische opleiding in Delft en de meer modernistische studenten van de Amsterdamse Academie. *De 8 en Opbouw* 9, 1942

8.
1941–1942 lezingen gepresenteerd bij de zogenaamde Doornse Leergangen. Geïnspireerd door Granpré Molière organiseert architectenvereniging Achitectura et Amicitia deze cursussen om ‘een forum te scheppen voor het wederzijds begrip van architecten van verschillende richtingen’, dat wil zeggen traditionalisten van de TH Delft en modernisten van de Academie van Bouwkunst Amsterdam. Particuliere verzameling, Amsterdam

9.
1943–1944 ‘Een landhuis voor een kunstliefhebber’. Studentenwerk van Willem Wissing, gemaakt tijdens zijn verblijf met andere Bouwkunde-studenten in een Duits werkkamp in Nienburg. Collectie Nieuwe Instituut, Rotterdam

25.
1926: Brickbondings 1:10. First-year student work by J. Scheurkogel, approved by (illegible). Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

26.
1927/1928: Classical study. Second-year student work by J. Scheurkogel, approved by: (illegible). Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

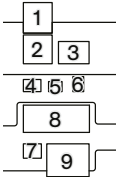
27.
1929/1930: Design for an association building in a factory park. Fourth-year student work by J. Scheurkogel, approved by: (illegible). Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

Period IV

Bouwkunde during the Second World War, 1940–1945

In May 1940 The Netherlands are occupied by German forces. The TH remains open, but anti-Jewish measures lead to a student strike. Student organizations are closed and their buildings seized. When students are forced to sign a declaration of loyalty to the German regime (1943), or else be sent to German labor camps, the TH senate advises them to sign. But a majority refuses and some students continue design work in a forced labor camp. A resistance group led by Professor of Architecture Ir. R.L.E. Schoemaker is dismantled and he is sentenced to death and executed by the Germans. Severe food shortages in the winter of 1944, known as 'the hunger winter', lead to food distribution in Delft as well.

The architect's association Architectura et Amicitia (AetA) uses the lull in practice to start a 'forum' for the mutual understanding between traditionalists and modernists (1941). Granpré Molière and modernist Van Tijen respectfully oppose each other. In 1942 AetA member Jaap Bakema organizes a student competition, aiming at a 'shake hands' between TH Delft traditionalists and HBO Amsterdam modernists. Common 'study groups' emerge, especially to study housing after the war.

Captions

Impact
1+2.
1940: Ir. P. Verhagen (supervisor), Ir. L.S.P. Scheffer, Ir. J. De Ranitz, Reconstruction plan for the city centre of Middelburg, destroyed by fire after German bombings at the start of the occupation of the Netherlands, May 17th, 1940 (city plan before 1940 and reconstruction plan 1940). *Forum*, 1946, p. 10–11

3.
1941–1946: Ir. A.J. Van der Steur (1895–1963), National Institute for Shipping and Aviation and Maritime museum 'Prins Hendrik', Rotterdam. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

Institutional
4.
1942: Ir. R.L.A. Schoemaker, professor of architecture 1924–1942. Leader of a resistance group during the German occupation of the Netherlands in WWII. Captured by the Germans and executed in concentration camp Sachsenhausen in 1942. Posthumous portrait by Frans Hamer, 1942. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

5.
1943: 'Registration card for the distribution of fish'. Severe food shortage leads to growing hunger in Delft and central distribution. The Decorative Arts building at Oude Delft 75 is used for the distribution of fish. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

6.
1943: In order to continue their studies all students have to sign a 'declaration of loyalty' to the German occupying forces. Advised to do so by the senate of the Technical College, about 25% sign. Students who do not sign have to report for work in Germany; about 30% do so. Public domain

Students
7.
1942: Group portrait of the Architectura et Amicitia youth congress in Doorn. Jaap Bakema, student at the Amsterdam Academy of Architecture, organizes a student meeting and design competition aiming at a 'shake hands' between the traditionalist education in Delft and the more modernist students from the Amsterdam Academy of Architecture. *De 8 en Opbouw*, 9, 1942

8.
1941–1942: Lectures presented at the 'Doornse Leergangen'. Inspired by Granpré Molière the architects' association Architectura et Amicitia (AetA) organizes these courses 'to create a forum for the mutual understanding of architects of different directions', i.e. traditionalists from the TH Delft and modernists from the Amsterdam Academy of Architecture. Private collection, Amsterdam

9.
1943–1944: 'A country house for an art lover'. Student work by Willem Wissing, made during his stay with fellow Bouwkunde students in a German forced labour camp in Nienburg, Germany. Collection Nieuwe Instituut, Rotterdam

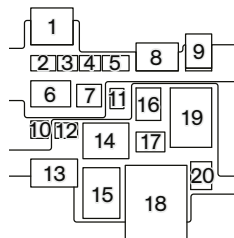
Periode V

Modernisering, 1945–1969

Na de oorlog stijgt het aantal studenten snel en verdubbelt bijna iedere vijf jaar. De campagne voor de wederopbouw maakt Bouwkunde een populaire studie. In 1947 worden negen nieuwe hoogleraren benoemd. Op aandringen van de groep studenten verenigd in *Semper Spatium* zijn daar ook modernisten bij: ir. J.H. van den Broek voor architectuur, ing. C. van Eesteren voor stedenbouw en ir. J.T.P. Bijhouwer voor landschapsarchitectuur. Studenten kunnen voortaan hun eigen mentor kiezen voor de ontwerpstudio's.

In 1957 wordt het curriculum van Bouwkunde vernieuwd en verschuift van een aan de kunsten gerelateerde opleiding naar een meer beroepsgerichte ontwerpopleiding. Vormstudie wordt vernieuwd, geïnspireerd op de 'Vorkurs' van het Bauhaus. En het gebruikelijke kopiëren naar bestaande plannen wordt vervangen door individuele ontwerp oefeningen en het maken van constructietekeningen.

De stijlstrijd blijft. 'Delftse School'-architecten domineren de reconstructie van verwoeste binnensteden. Maar modernisten krijgen een steeds grotere rol bij stadsuitbreidingen en woningbouw en beide posities krijgen een rol in het onderwijs bij Bouwkunde. In de late jaren vijftig begint onderzoek zich te ontwikkelen in de faculteit, eerst bij stedenbouw, dan bij architectuur, met nadruk op volkshuisvesting.

Bijschriften

Impact

1.
1946 Prof. Ir. M.J. Granpré Molière, schets voor de reconstructie van de Grote Markt in Groningen na oorlogsschade in april 1945. Collectie Gemeentearchief Groningen

2.
1950 Prof. ir. J.F. Berghoef, Polderhuis Walcheren te Middelburg. G. Friedhoff, *Nederlandse architectuur. Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs*, Delft 1956

3.
1951 Prof. ir. H.T. Zwiers, naoorlogse woningbouw in Amsterdam, gebouw met het zogenaamde Airey-systeem. G. Friedhoff, *Nederlandse architectuur. Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs*, Delft 1956

4.
1953 Prof. ir. J.H. van den Broek (Architectenbureau Van den Broek en Bakema), winkelcentrum de Lijnbaan in Rotterdam. G. Friedhoff, *Nederlandse architectuur. Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs*, Delft 1956

5.
1954 Ir. J.J.M. Vegter en ir. H. Brouwer, Huis der Provincie, Arnhem. G. Friedhoff, *Nederlandse architectuur. Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs*, Delft 1956

6.
1956 Prof. ing. C.H. van Eesteren, hoogleraar stedenbouwkundig ontwerpen (1947–1967) en hoofd stedenbouw bij de stad Amsterdam, werkend aan het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP) met ir. J. Mulder, hoofdarchitect en stedenbouwkundige bij de stad Amsterdam, en een van de eerste vrouwen afgestudeerd bij Bouwkunde. Collectie Stadsarchief Amsterdam

7.
1957 Prof. ir. J.H. Van den Broek (1947–1964) met zijn bureaupartner en later mede-hoogleraar architec-

tonisch ontwerpen ing. J.B. Bakema (1963–1981) gebouwen over de maquette van hun gebouw voor de afdeling Civiele Techniek van de TH Delft. Collectie TU Delft.

8.
1964 Ir. Kees Rijnboutt e.a., galerijflats in de Bijlmermeer, Amsterdam-Zuidoost. Stadsarchief Amsterdam

9.
1968 Proefschrift van ir. Hugo Priemus, *Wonen, creativiteit en aanpassing. Onderzoek naar voorwaarden voor optimale aanpassingsmogelijkheden in de woningbouw*, Delft 1968

Institutioneel

10.
1946–1960 Prof. dr. C.H. van der Leeuw, directeur-eigenaar Van Nellefabrieken, psychoanalist, vanaf 1946 curator en vanaf 1953 president-curator van de TH Delft. Drijvende kracht achter de nieuwe TH Campus. Ondersteunt de Bouwkunde studenten in hun vraag naar een modernistische benadering van architectuur en stedenbouw, wat leidt tot de benoeming van ir. J.H. van den Broek en ing. C. van Eesteren tot hoogleraren bij Bouwkunde. Collectie TU Delft

11.
1965–1966 Prof. ir. Niels L. Prak, *Basic Design in the School of Architecture at Delft. Description of the exercises of the year 1965–1966*. Prak introduceert een nieuw programma voor de vormstudie, geïnspireerd op de 'Vorkurs' van het Bauhaus. Archief Smeulers, TU Delft

Studenten

12.
1948 Ontwerp voor een architectuurmuseum. Eindproject architectuur van Willem Wissing. Mentor prof. ir. H.T. Zwiers. E. van Es, *Willem Wissing (1920–2008)*, Rotterdam 2011, p. 55–56

13.
1953 Stedenbouwkundig plan voor een woonwijk in Groningen. Eindproject stedenbouw van P. Bugel.

Mentor prof. ir. J.H. Froger. M. Steenhuis, *Deining in Delft*, Delft 2009

14.
n.d. (1952/1953) Ontwerp voor een hotelkamer. Studentenwerk van Wouter Smeulers, zonder ondertekening/beoordeling

15.
1945–1946 Ontwerp voor een notenhouten Queen-Anne stoel. Eerstejaars-studentenwerk van Wouter Smeulers, zonder ondertekening/beoordeling. Archief Smeulers, TU Delft

16.
1960 Eerste nummer van *De Delftse School*, onafhankelijk tijdschrift uitgegeven door architectuurstudenten van de TH Delft. Redactie: Izak Salomons, Gerrit Oorthuys, Wiek Röling, Patrice Girod en Moshé Swarts

17.
1955–1956 Stedenbouwkundig ontwerp. Studentenwerk van Tjeerd Dijkstra, begeleid door prof. C. van Eesteren. D. Keuning, *Tjeerd Dijkstra (1931)*, Hilversum 2018

18.
1952 Gevelontwerp 1:5 en 1:20. Studentenwerk van Wouter Smeulers, goedgekeurd: (onleesbaar). Archief Smeulers, TU Delft

19.
1967 Poster voor INDESEM (INternational Design SEMinar) georganiseerd door de studievereniging Stylos. Docenten: Aldo van Eyck, Jaap Bakema, Jos Weber, Carel Weeber, Peter Cook, Dennis Crompton, Ron Herron, Cedric Price, Brian Richards, James Stirling. Mentor: Carel Weeber. Deelnemers: 90 internationale studenten. Particuliere verzameling, Delft

20.
1962 Poster voor de tentoonstelling *Autonome Architectuur*, georganiseerd door de Bouwkundige Studie Kring (BSK) in Museum Het Prinsenhof, Delft. Particuliere verzameling, Delft

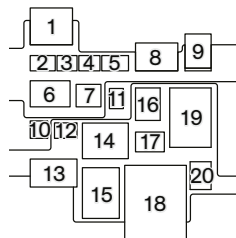
Period V

Modernization, 1945–1969

After the war student numbers rise fast, dubbeling almost every five years. In 1947 nine new professors are appointed. On demand of the students united in 'Semper Spatium', several modernists are included: for architecture (Van den Broek), urbanism (Van Eesteren) and landscape architecture (Bijhouwer). Students can now choose their own mentors for design studios.

In 1957 the curriculum is renewed, moving from an arts related education towards a more professionally oriented design education. The course 'formstudy' is renewed, inspired by the Bauhaus 'Vorkurs'. And the usual copying after existing plans is replaced by individual design exercises and the making of construction drawings.

The battle of styles remains. 'Delft School' architects dominate the reconstruction of historic city centers. But modernists increasingly find design work in urban extension plans and housing and both positions are reflected in the lessons at Bouwkunde. In the late fifties research begins to develop at the faculty, first in urbanism, then also focussing on architecture, especially housing.

Captions

Impact

1.
1946: Prof. Ir. M.J. Granpré Molière, sketch for the reconstruction of the 'Grote Markt', Groningen, after war damage in April 1945. Collection Gemeentearchief Groningen

2.
1950: Prof. Ir. J.F. Berghoef, Polderhuis Walcheren, Middeburg. G. Friedhoff, *Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs. Nederlandse Architectuur*, Delft, 1956

3.
1951: Prof. Ir. H.T. Zwiers, post-war housing in Amsterdam, built with the so called 'Airey-system'. G. Friedhoff, *Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs. Nederlandse Architectuur*, Delft, 1956

4.
1953: Prof. Ir. J.H. van den Broek (Architectenbureau Van den Broek & Bakema), shopping mall 'De lijnbaan', Rotterdam. G. Friedhoff, *Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs. Nederlandse Architectuur*, Delft, 1956

5.
1954: Ir. J.J.M. Vegter en Ir. H. Brouwer, 'Huis der Provincie', Arnhem. G. Friedhoff, *Uitgevoerde werken van bouwkundige ingenieurs. Nederlandse Architectuur*, Delft, 1956

6.
1956: Ing. C.H. van Eesteren, professor of urban design (1947–1967) and head of urbanism for the city of Amsterdam, working at the General Extension Plan for Amsterdam (AUP) with Ir. J. Mulder, chief architect and urbanist, and one of the first female graduates from Bouwkunde. Collection Stadsarchief Amsterdam

7.
1957: Prof. Ir. J.H. Van den Broek (1947–1964) with his office partner and later fellow professor of architectural design Ing. J.B. Bakema (1963–1981) bent over the model of their

building for the TH Delft Department of Civil Engineering. Collection TU Delft

8.
1964: Ir. Kees Rijnboutt et al., galleryflats Bijlmermeer, Amsterdam Zuid-Oost. Stadsarchief, Amsterdam

9.
1968: PhD thesis by Ir. Hugo Priemus, *Living, creativity and adaptability; research into the conditions for optimal adaptability in housing*, Delft, 1968. Private collection, Amsterdam

Institutional

10.
1946–1960: Prof. Dr. C.H. van der Leeuw, director/owner of Van Nelle factories, psychoanalyst, from 1946 curator and from 1953 president curator of TH Delft. He supports Bouwkunde students in their wish for a modernist approach to architecture and urbanism, leading to the appointment of Ir. J.H. van den Broek and Ing. C. van Eesteren as professors at BK. Driving force in the development of the new TH Campus. Collection TU Delft

11.
1965–1966: Prof. Ir. Niels L. Prak, *Basic Design in the School of Architecture at Delft. Description of the exercises of the year 1965–1966*. Prak introduces a new program of elementary form study inspired by the 'Vorkurs' of the Bauhaus. Archief Smeulders, TU Delft

Students

12.
1948: Design for an architecture museum. Final project Architecture by Willem Wissing. Mentor Prof. Ir. H.T. Zwiers. E. van Es, *Willem Wissing (1920–2008)*, p. 55–56

13.
1953: Urban plan for a neighbourhood in Groningen. Final project Urbanism by P. Bugel. Mentor Prof. Ir. J.H. Froger. M. Steenhuis, *Deining in Delft*, Delft 2009

14.
n.d. (1952/1953): Designs for a hotel room. Student work by Wouter Smeulders, not signed/approved. Archief Smeulders, TU Delft

15.
1945–1946: Drawing of walnut Queen-Anne chair. First-year student work by Wouter Smeulders, not signed/approved. Archief Smeulders, TU Delft

16.
1960: First issue of *De Delftse School*, an independent magazine by the architecture students at the T.H. Delft. Editors: Izak Salomons, Gerrit Oorthuys, Wiek Röling, Patrice Girod en Moshé Zwarts. The magazine features a column by students commenting on the designs of their professors. Private collection, Delft

17.
1955–1956: Urban design. Student work by Tjeerd Dijkstra, supervised by Prof. van Eesteren. D. Keuning, *Tjeerd Dijkstra*, Rotterdam 2018

18.
1952: Facade design 1:5 and 1:20. Student work by Wouter Smeulders, approved: (illegible). Archief Smeulders, TU Delft

19.
1967: Poster announcing INDESEM (INTERNational DEsign SEMinar) organized by student organization STYLOS. Tutors: Aldo van Eyck, Jaap Bakema, Jos Weber, Carel Weeber, Peter Cook, Dennis Crompton, Ron Herron, Cedric Price, Brian Richards, James Stirling. Mentor: Carel Weeber. Participants: 90 international students. Private collection, Delft

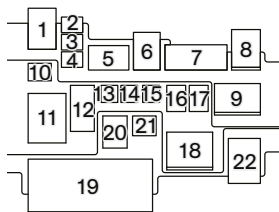
20.
1962: Poster for the exhibition 'Autonomous Architecture', organized by the Bouwkundige Studie Kring (BSK) at the Prinsenhof museum, Delft. Private collection, Delft

Periode VI Democratisering 1969–2000

In mei 1969 besluit een algemene vergadering van de faculteit Bouwkunde tot een bestuur gebaseerd op algemeen kiesrecht, met ontkenning van alle sociale klassen. In het manifest 'de elite' maken staf en studenten een 'kritiese analiese' van hun opleiding en hun positie als architect in de samenleving. De faculteit wordt geherstructureerd in 'hoofdgroepen' en 'vakgroepen', waardoor staffleden een sterkere rol krijgen en studenten meer keuze.

Nieuwe onderwerpen worden geïntroduceerd, waaronder sociale woningbouw, stedelijke vernieuwing, restauratie, ecologie en bouwmanagement. De studentenaantallen blijven snel groeien en het nieuwe gebouw van hoogleraren Van den Broek en Bakema (1970) is bij ingebruikname al te klein. Maar het lage aantal afgestudeerden leidt bij de regering in Den Haag tot herhaalde (discussies over) kortingen op het budget.

In 1990 sluit Rem Koolhaas een periode als gasthoogleraar af met het debat 'Hoe modern is de Nederlandse architectuur?' Criticus Hans van Dijk introduceert daar de term 'onderwijzersmodernisme'. Naar zijn idee is de intellectuele traditie van het modernisme bij Bouwkunde geleidelijk vervangen door een modernistische 'vorm traditie', die zonder kritische discussie wordt doorgegeven. Met zijn boek *SuperDutch* (2000) laat criticus Bart Lootsma zien dat in de jaren negentig een (kritische!) tweede moderniteit tot bloei kwam in de Nederlandse architectuur, met een solide bijdrage van Bouwkunde-alumni.

Bijbschriften

Impact

1.
1968–1972 Prof. ir. Herman Hertzberger, kantoorgebouw Centraal Beheer in Apeldoorn. Foto Johan van der Keuken

2+3+4.
1979 Prof. dr. Franziska Bollerey, opnamen uit de videofilm waarmee zij werd geïntroduceerd als eerste vrouwelijke hoogleraar Bouwkunde, met als leeropdracht de sociaal-economische geschiedenis van stedenbouw en verstedelijking. Particuliere verzameling, Delft

5.
1979–1982 Prof. ir. Carel Weeber, woningbouwproject De Peperklip, Rotterdam. Foto Piet Rook

6.
1982 Architectenmaatschap Döll-Houben-Steenhuis wint de prijsvraag voor huisvesting op het Kruisplein in Rotterdam. Het bureau wordt in 1984 Architectengroep Mecanoo, toen bestaande uit Bouwkunde-alumni ir. Francine Houben, ir. Henk Döll, li. Erick van Egeraat, ir. Roelf Steenhuis en ir. Chris de Weijer. Het uitgevoerde ontwerp verschijnt op het omslag van het tijdschrift *de Architect* van juli-augustus 1985

7.
1986 Ir. Dirk Sijmons wint de EO Wijersprijsvraag samen met ir. Lodewijk van Nieuwenhuize en ir. Dick Hamhuis (beiden Wageningen Universiteit) voor hun Plan Ooievaar, dat op revolutionaire wijze waterveiligheid in de Nederlandse Delta combineert met landbouw en natuurontwikkeling. Het vormt de start van H+N+S Landschapsarchitecten. Collectie H+N+S Landschapsarchitecten

8.
1995 Reader voor de nieuwe leerstoel Renovatie, onderhoud en restauratietechnieken, geïnitieerd door prof. ing. Joop van Stigt

9.
2000 Met zijn boek *SuperDutch* introduceert Bart Lootsma de 'tweede moderniteit' in de Nederlandse architectuur, beginnend met het gastprofessorat van Rem Koolhaas bij Bouwkunde in 1990, en als exponent daar van een jonge generatie Bouwkunde-alumni: Neutelings Riedijk, MVRDV, NOX en Kas Oosterhuis

Institutioneel

10.
1969 De eerste algemene vergadering van de afdeling Architectuur discuteert over Motie I: 'De Afdeling Bouwkunde erkent geen bestuursvorm op basis van klassen en vertegenwoordiging van klassen. Alleen een algemene afdelingsvergadering (omvattende allen die als studenten zijn ingeschreven en allen die als personeel zijn aangesteld) kan bindende beslissingen nemen'. De motie wordt aangenomen. Achter de tafel onder anderen ir. Max Risselada, ir. Carel Weeber, ir. Bernard Leupen. Collectie TU Delft

11.
1970 'de elite': manifest van Stylos ('stielos') waarin de architect wordt bekritiseerd als 'slippendrager van het grootkapitaal'. Het verschijnt met *de elite. een analiese van de afdeling bouwkunde in delft*, een publicatie gericht op het ontwikkelen van een anti-autoritair bewustzijn en uiteindelijk een antikapitalistische houding onder de studentenoppositie. Particuliere verzameling, Amsterdam

12.
1968 Poster voor een openbare discussie over onderwijshervorming aan de TH Delft, met de eis voor democratisering van de besluitvorming. Particuliere verzameling, Delft

13.
1969–1970 Het nieuwe gebouw voor de afdeling Architectuur van prof. ir. J.B. van den Broek en prof. ir. J. Bakema, tijdens de bouw en

na voltooiing. Collectie TU Delft

14.
2008 Het gebouw van Bouwkunde wordt verwoest door brand. Collectie TU Delft

15.
1970 Tentoonstelling van de resultaten van Vormstudie in de hal van het nieuwe Bouwkundegebouw. Collectie TU Delft

16.
1972 *Historie Nu*. Verslag van de werkgroep geschiedenis. Het rapport initieert een ideologische discussie over de positie en de inhoud van het onderwijs in (cultuur) geschiedenis en leidt tot het aanbieden van hun ontslag door alle buitengewoon hoogleraren bouwkunde ter ondersteuning van de bekritiseerde hoogleraar Joop Hardy in 1974. Na veel discussie blijven zowel Hardy als de buitengewoon hoogleraren aan. Archief Smeulers, TU Delft

17.
1973 Memorandum over de nieuwe administratieve structuur van de afdeling Bouwkunde onder de WUB (Wet op de universitaire bestuursvorming, 1970). Op het omslag zijn handgeschreven de dertien nieuw op te richten vakgroepen toegevoegd. Archief Smeulers, TU Delft

18.
1974 Plannenmap behorende bij de collegereeks 'het ontwerp van het grote woonhuis'. Plananalyse ontwikkelt zich tot een essentieel onderdeel van het bouwkundeonderwijs. Particuliere verzameling, Delft

Studenten

19.
1981 Maquette van het Seynave Huis, gemaakt door studenten Jeroen Geurts en Aaron Moscovici. Onderdeel van een Prouvé-tentoonstelling in Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam, voorbereid door de studiegroep van Max Risselada, met als curator Jan van Geest. Naast plananalyse wordt maquettebouw een

belangrijk analytisch hulpmiddel. Collectie TU Delft

20.
1985 Tijdschrift O, uitgegeven door Stylos, wordt OASE, *tijdschrift voor Ontwerp, Onderzoek en Onderwijs* (later: *tijdschrift voor architectuur*), 1981–

21.
1990 Met het symposium 'Hoe modern is de Nederlandse architectuur?' sluit Rem Koolhaas een tweejarig gasthoogleraarschap bij Bouwkunde af. Sprekers zijn (van links naar rechts): Bart Lootsma, Herman de Kovel, Hans van Dijk, Joost Meuwissen, Ed Taverne, Ben van Berkel, Arie Graafland, Mels Crouwel, Bernard Leupen, Rem Koolhaas, Cees Dam, Herman Hertzberger en Jo Coenen. Architectuurcriticus Hans van Dijk introduceert de term 'onderwijzersmodernisme', refererend aan het ontwerponderwijs in Delft, muf geworden door het herkouwen van modernistische dogma's. Collectie TU Delft

22.
1992 'Een huis voor MTV', winnend project van architectuurstudent Laurens Jan ten Kate in de Archiprix, de jaarlijkse nationale competitie voor het beste afstudeerwerk in architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur. Verzameling L.J. ten Kate, Amsterdam

EU bachelor-master, vanaf 2000

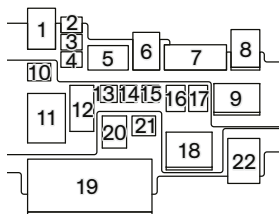
Met het Bologna Agreement (1999) wordt in de EU landen de bachelor-masterstructuur geïntroduceerd, die een open uitwisseling mogelijk maakt in het hoger onderwijs. De architectuuropleidingen slagen er in 3+2=5 studiejaren te behouden. De Engelstalige 'Master of Science in Architecture, Urbanism and Building Sciences' (MAUBS) gaat van start bij Bouwkunde. Deze biedt vandaag de dag mastertracks in Architecture, Urbanism, Landscape Architecture, Building Technology, Management of the Built Environment en Geomatics.

Period VI Democratization, 1969–2000

Government proposals to reorganize higher education and upcoming appointments of new professors of architecture, urban planning and art history led to fierce conflicts in 1968. In May 1969 a general meeting of the faculty of Architecture decides on a 'one (wo)man-one vote' system, denying all classes, and in the manifest 'de elite' staff and students critically examine their position as architects in society. The department is restructured in 'hoofdgroepen' and 'vakgroepen', allowing staff members more input and giving students more choice.

New subjects are introduced, including social housing, urban renewal, restauration, ecology, and building management. Student numbers continue to grow fast and the new faculty building by Profs. Van den Broek and Bakema (1970) is already too small when put in use. But the low output of graduates leads to repeated (discussions on) budget cuts by the government - and students protesting them. With the transformation to 'Technical University' in 1986 new opportunities for research arise.

In 1990 Rem Koolhaas ends a visiting professorship with the debate: 'how modern is Dutch architecture'. Critic Hans van Dijk coins the term 'onderwijzersmodernisme'. In his view, the intellectual tradition of modernism has been replaced at Bouwkunde by a 'modernistic formtradition', passed on without critical discussion. With his book *Superdutch* (2000) architecture critic Bart Lootsma shows that in fact in the nineties a 'second modernity' blossomed in Dutch architecture, with a solid contribution from Bouwkunde alumni.

Captions

Impact

1. **1968–1972:** Prof. Ir. Herman Hertzberger, Office building 'Centraal Beheer', Apeldoorn. Photo Johan van der Keuken, Amsterdam

2+3+4. **1979:** Prof. Dr. Franziska Bollerey, photos from the video film introducing her as the first female professor at Bouwkunde, teaching the socio-economic history of urbanization and urbanism. Private collection, Delft

5. **1979–1982:** Prof. Ir. Carel Weeber, housing project 'De Peperklip', Rotterdam. Photo Piet Rook, Vlaardingen

16. **1982:** Architectenmaatschap Döll-Houben-Steenhuis wins the competition for a housing project at Kruisplein, Rotterdam. The office is renamed 'Architectengroep Mecanoo' in 1984, then consisting of Bouwkunde graduates Ir. Francine Houben, Ir. Henk Döll, Ir. Erik van Egeraat, Ir. Roelf Steenhuis and Ir. Chris de Weijer. The executed plan makes the cover of *De Architect* magazine in 1985. *De Architect*, July/August 1985

7. **1986:** Ir. Dirk Sijmons wins the EO Wijers prize together with Ir. Lodewijk van Nieuwenhuize and Ir. Dick Hamhuis (Wageningen University) for their 'Plan Ooievaar'. A revolutionary plan combining water safety in the Dutch river delta with agriculture and nature development. It is the start of the firm H+N+S landscape architecture. Collection H+N+S Landschap-sarchitecten

8. **1995:** Reader for the new chair of renovation, maintenance and restauration techniques, initiated by Prof. Ing. Joop van Stigt. Private collection, Delft

9. **2000:** With his book *Superdutch* Bart Lootsma introduces the 'second modernity' of Dutch architecture starting from Rem Koolhaas' visiting professorship at BK in 1990 and including a new generation of BK architects: Neutelings Riedijk, MVRDV, NOX, Kas Oosterhuis. Collection TU Delft

Institutional

10. **1969:** The first general meeting of the Department of Architecture debates Motion I: 'The Department of Architecture acknowledges no form of administration based on classes and representation of classes'. Only a general departmental meeting (including those enrolled as students and those appointed as staff members) can make binding decisions." The motion is accepted. Behind the table a.o. Ir. Max Risselada, Ir. Carel Weeber, Ir. Bernard Leupen. Collection TU Delft

11. **1970:** 'de elite': manifesto by Stylos ('stielos') criticizing the 'architect als slip-pendragers van het grootkapitaal', what means in the secret language of the Neo-Marxists something like 'the architect as the servant boy of the capitalists'. It accompanies the publication of *the elite; an analysis of the department of architecture in Delft*, aimed at the development of an anti-authoritarian consciousness amongst the student opposition and ultimately the development of an anti-capitalist attitude. Private Collection, Amsterdam

12. **1968:** Poster for a public discussion on the reform of education at the TH Delft, demanding democratization of decision making. Private collection, Delft

13. **1969–1970:** The new building for the Department of Architecture by Prof. Ir. J.B. van den Broek and Prof. Ir. J. Bakema, under construction

and after completion. Collection TU Delft

14. **2008:** The building of the Faculty of Architecture is destroyed by fire. Collection TU Delft

15. **1970:** Exhibition of the results of 'Vormstudie' (Form study) in the hall of the new department building. Collection TU Delft

17. **1973:** Memorandum on the new administrative structure of the Department of Architecture under the WUB (law on the reform of the administration of universities, passed 1970), introducing a more democratic organizational structure. On the cover the 13 new 'vakgroepen' (theme groups) at Bouwkunde are added in handwriting. Copy from the archives of Ir. Wouter Smeulders, member of the 'Afdelingsraad'. Archief Smeulders, TU Delft

18. **1974:** *Plannenmap* (Collection of plans) accompanying the lecture series 'the design of the large house'. Plan analysis develops into an essential element of Bouwkunde education. Private collection, Delft

Students

19. **1981:** Model of Seynave House, made by Jeroen Geurts and Aaron Moscoviter. Part of a Prouvé exhibition at the Boymans van Beuningen museum, Rotterdam, prepared by the study group of Max Risselada and

curated by Jan van Geest. Next to plan analysis model-making becomes a major analytical tool. Collection TU Delft

20. **1985:** Magazine *O*, published by Stylos, is transformed into *OASE, tijdschrift voor Ontwerp, Onderzoek en Onderwijs*, 1985–today. Private collection, Delft

21. **1990:** With the symposium 'How modern is Dutch architecture' Rem Koolhaas ends a two-year visiting professorship at Bouwkunde. Architecture critic Hans van Dijk coins the term 'onderwijzersmodernisme' (schoolteachers modernism) referring to design education in Delft that has gone 'stale' by repeating modernist dogmas. Speakers are (left to right): Bart Lootsma, Herman de Kovel, Hans van Dijk, Joost Meuwissen, Ed Taverne, Ben van Berkel, Arie Graafland, Mels Crowel, Bernard Leupen, Rem Koolhaas, Cees Dam, Herman Hertzberger, Jo Coenen. Collection TU Delft

22. **1992:** 'A house for MTV'. Winning project of architecture student Laurens Jan ten Kate in the Archiprix, the yearly national competition for the best graduation projects in Architecture, Urbanism, and Landscape Architecture. Collection L.J. ten Cate, Amsterdam

EU Bachelor-Master, from 2000

With the Bologna agreements (1999) the Bachelor-Master structure is introduced in the EU countries, allowing for an open exchange in higher education. Architecture succeeds in retaining 3+2=5 years of study. The 'Master of Science in Architecture, Urbanism, and Building Sciences' (MAUBS) starts at Bouwkunde, today offering Master tracks in Architecture, Urbanism, Landscape Architecture, Building Technology, Management of the Built Environment, and Geomatics.